

ZÁPADNÍ NĚMECKO, LAŠSKÝ BETLÉM, BRNĚNSKÉ VERSAILLES (KOLOKAČNÍ ANALÝZA PROPRIÍ)

Datum konání: 15. 3. 2019

Místo konání: učebna D51, Arna Nováka 1, Brno

Název přednášky: Západní Německo, lašský Betlém, brněnské Versailles (kolokační analýza proprií)

Přednášející: doc. Mgr. Jaroslav David, Ph.D.

Počet účastníků: asi 20

Zpracovali: Pličková Kristýna

Doc. Jaroslav David a onomastika

Doc. Mgr. Jaroslav David, Ph.D., se věnuje studiu české filologie od roku 1993. V současnosti je vedoucím Katedry českého jazyka na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Intenzivně se zabývá onomastikou, zejména toponomastikou a socioonomastikou. Výzkumy zaměřené na tato témata uveřejňuje ve své hojné publikační činnosti a o některá ze svých bádání se velmi ochotně podělil i s posluchači z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Docent David se ve své přednášce nazvané „Západní Německo, lašský Betlém, brněnské Versailles (kolokační analýza proprií)“ věnoval sémantice proprií a možnostem kolokační analýzy toponym.

Sémantika vlastních jmen

První část přednášky se týkala vymezení, funkčního pojetí a sémantiky vlastních jmen. Byly nastíněny přístupy k onomastice v českém a zahraničním prostředí a hlavní funkce vlastních jmen, tedy identifikační, diferenciativní a nominační.

Co se týče sémantiky vlastních jmen, byly uvedeny čtyři teorie snažící se uchopit pojem významu u proprií. Teorie zvaná „Fido“-fido theory říká, že propria odkazují ke svým nositelům, bez kterých nemají význam. Deskriptivistická teorie považuje propria za zkratky konkrétního popisu, význam podle ní jménům dodávají až mluvčí. Kauzální teorie popírá existenci významu u vlastních jmen a tvrdí, že proprium znamená přímo objekt, který označuje, a znalost tohoto objektu se řetězově šíří od jednoho člověka k druhému. Podle metalingvistické teorie význam proprií není závislý na znalosti kontextu či objektu, význam je pouze vlastní jméno, které odkazuje k nositeli tohoto jména.

V českém prostředí může být význam vlastních jmen chápán jako stabilní (vlastní jméno označuje/identifikuje/odlišuje jedince) nebo na něj může být nahlíženo jako na soubor, do kterého patří i významy sekundární, přiřazované na základě konotací, kontextu (dobovém, politickém) apod. Dodnes je nejvýznamnějším dílem na poli české onomastiky kniha Rudolfa Šrámka (Úvod do obecné onomastiky, 1999), ve které je sémantika vlastních jmen chápána jako souhrn významů vložených uživateli.

Kolokační analýza toponym

Kolokabilitu toponym a její příznakovost doc. David zkoumal na korpusu Totalita, který obsahuje český tisk z let 1952, 1969, 1977, a na publicistických korpusech Českého národního korpusu (ČNK). Analýza materiálu prokázala, že klíčová propria (*Praha, SSSR, ČSSR, Německo* atd.) se v korpusech ČNK nejčastěji vyskytují ve spojení s předložkami jako příslovečné určení místa, s funkcí čistě označovací a s významem identifikace geografických objektů.

Méně časté byly kolokace, ve kterých toponyma měla funkci symbolickou nebo dobově podmíněnou, např. slovo *Německo* v korpusu Totalita se v roce 1952 a 1969 pojilo nejčastěji se slovy *západní, strana, ...* V roce 1977 se slovo *Německo* nejvíce vyskytovalo ve spojení se slovy *strana, v, fašistický, ...*, což mohlo předznamenávat postupné upozadování sekundárních funkcí toponym.

Dalším jevem, který doc. David studoval, byly přívlastkové konstrukce typu *hanácké Athény, brněnské Versailles*. Výskyty nalezené v publicistických korpusech ČNK dokládají, že k tvorbě těchto přenesených pojmenování se v minulosti nejčastěji využívalo exonym (počeštěných podob toponym) s přívlastky *český, moravský, jihočeský* atd. Exonyma pocházela převážně z Evropy, dále ze Severní Ameriky. Motivací k jejich užívání mohla být snaha o kulturní pozvednutí, reklamu, projev příklonu k Západu apod.

Přívlastková spojení s exonymy již neoznačují konkrétní místa, spíše se do nich promítají hodnoty nebo vlastnosti spjaté s původními toponymy.

V závěru přednášky doc. David ilustroval, jak lze skrze kolokační analýzu sledovat posun významu pojmenování. Zkoumání v korpusu Totalita ukázalo, že v textech z roku 1952 bylo slovo *Ostrava* nejčastěji v kolokaci se slovy *náš*, *Baník*, *důl*, ..., což mohlo souviset s průmyslovým a stavitelským rozkvětem města. V roce 1969 nejfrekventovanější kombinace obsahovaly slova *město*, *Baník*, *moravský*, ...; v roce 1977 nejčetnější spojení zahrnovala slova *Baník*, *NHKG*, *VŽKG*, ... Podobně tomu bylo u slova *ostravský*, které se v textech z roku 1952 vyskytovalo nejčastěji se slovy *kraj*, *havíř*, *stavba* ...; v roce 1969 se slovy *KSC*, *proletariát*, *komunista*, *krajský*, ...; a v roce 1977 byly frekvence spojení tak nízké, že nebyly v přehledu zahrnuty.

Zdroje

Katedra českého jazyka FF OU. Doc. Mgr. Jaroslav David, Ph.D. *kcj.osu.cz* [online].

© 2019 Katedra českého jazyka FF OU. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z:

<https://kcj.osu.cz/team/jaroslav-david/>